

КРУГЛИЙ СТИЛ

“ГОТОВНІСТЬ УКРАЇНИ ДО ІНТЕГРАЦІЇ У ЄВРОПЕЙСЬКЕ ЕНЕРГЕТИЧНЕ СПІВТОВАРИСТВО: ВИКОНАННЯ ДИРЕКТИВИ 2001/80/ЕС”

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

19 травня 2011 року Міжнародний центр перспективних досліджень разом з Комітетом Верховної Ради з європейської інтеграції провели круглий стіл “Готовність України до інтеграції у Європейське Енергетичне Співтовариство: виконання Директиви 2001/80/ЕС”. Обговорення відбулося в будинку комітетів Верховної Ради України за адресою вул. Садова, 3-А.

Мета круглого столу – визначити можливості та ризики для екологізації енергетичного сектору, що відкрилися зі вступом України до Європейського Енергетичного Співтовариства. У заході брали участь експерти з галузей екології та енергетики, депутати, представники бізнесу, громадських екологічних організацій і ЗМІ (перелік учасників семінару наведено в додатку). На круглому столі було представлено Зелену книгу (книгу проблем), а також доповіді представників груп інтересів.

Поточний стан проблеми

Після приєднання України до Договору про Європейське Енергетичне Співтовариство (Енс) виник новий імпульс для екологізації діяльності українських теплових електростанцій. Згідно з баченням розвитку енергетики в ЄС вона має бути не лише конкурентною і надійною, а й безпечною для довкілля. Однією з найскладніших для виконання Україною зобов'язань Договору виявилася Директива 2001/80/ЕС, яка у стислі терміни вимагає зменшення викидів діоксиду сірки, оксидів азоту та пилу тепловими електростанціями.

Учасники круглого столу зазначили, що поширення норм екологічного законодавства на країни – сусіди ЄС зумовлено проблемою **транскордонного поширення забруднювальних речовин**. Шкідливий вплив викидів в атмосферне повітря простягається за межі державних кордонів¹. Тому держави – члени ЄС не менш за Україну зацікавлені у зменшенні обсягів викидів вітчизняними підприємствами. Водночас транскордонна екологічна шкода, яку країни Центрально-Східної Європи завдають Україні, може виявитися не меншою, адже роза вітрів у регіоні має західний і північно-західний напрямки.

Як зазначили учасники круглого столу, **законодавча адаптація Директиви 2001/80/ЕС відбувалася з випередженням**. Її де-юре адаптовано в українській системі регулювання 2008 року, коли було розроблено технологічні нормативи допустимих викидів забруднювальних речовин з установок спалювання з номінальною потужністю більш як 50 МВт². Саме цільові показники цієї Директиви взято за основу під час розробки національних технічних нормативів щодо викидів оксидів сірки.

На думку присутніх представників бізнесу, є **суттєві ризики зриву термінів виконання вимог Директиви** через низку технічних і фінансових перешкод. У старих енергоблоках теплових

¹ Проблема транскордонних викидів також регулюється Конвенцією ООН про транскордонне забруднення на великі відстані та Конвенцією про вплив на довкілля у транскордонному контексті (Еспо). Україна є членом цих конвенцій.

² Затверджені наказом Міністерства екології № 541 від 22.10.2008.

електростанцій часом не передбачено місця для встановлення додаткового (очисного) обладнання. Потужності української теплової енергетики працюють у режимах пікових навантажень, тимчасом як більшість систем очищення газів потребує роботи в базових режимах. Окрім того, очисне обладнання має високу вартість – так, лише для трьох станцій компанії “Східенерго” прогнозовані витрати на модернізацію становлять 3,5 млрд дол. США. За оцінками Інституту вугільних технологій, ці витрати можуть зрости ще на 30%. Представник приватної енергетичної компанії також зазначив, що період виконання вимог Співтовариства може тривати до 2025–2030 років з огляду на поточний стан реформування оптового ринку електроенергії та чинну тарифну політику.

Проте бажання бізнесу виграти якомога більше часу наражається на спротив зацікавлених сторін. Єврокомісія виступає проти перенесення термінів виконання Україною своїх зобов'язань. Міністерство екології та природних ресурсів впевнене, що **підприємства зобов'язані вчасно досягати цих нормативів**: у процесі законодавчої адаптації Директиви відповідні технічні нормативи узгоджувалися з підприємствами, і жодне з них не заявило про нереалістичність кінцевого терміну виконання. Представник Міністерства закордонних справ також зазначив, що надто рано говорити про те, що термін до 2018 року є недосяжним. Експерти МЦПД нагадали присутнім: вчасне виконання Директиви є питанням безпеки та здоров'я населення України, адже, за оцінками, щороку **викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря спричиняють до 30 тис. додаткових смертей**. Поступки, на які пішла Європейська Комісія щодо вчасного виконання цієї Директиви в деяких країнах ЄС, стали об'єктом масштабної критики у суспільстві.

Перешкоди на шляху екологізації

Однією з основних перешкод до екологізації енергетики учасники круглого столу визначили **нестачу міжсекторальної координації**. Вимоги Директиви 2001/80/ЄС поширюватимуться не лише на теплову електроенергетику, а й на всі великі установки спалювання, що спричиняють викиди. Проте концепція галузевої програми скорочення викидів забруднювальних речовин, розроблена Міністерством енергетики та вугільної промисловості, поширюється лише на об'єкти теплової енергетики України. Нагальним є пошук комплексних підходів зменшення викидів і посилення горизонтальної координації між державними органами.

Не менш нагальною є проблема **відсутності затверджених державою стратегічних орієнтирів** щодо необхідних країні теплогенераційних потужностей. Наприклад, багато блоків ТЕС тримають у робочому стані як запасний варіант у разі виходу з ладу енергоблоків АЕС. Водночас не відомо, який обсяг резервних потужностей Україні буде потрібний у майбутньому. Відсутність у Енергетичній стратегії України відповіді на це та подібні запитання суттєво ускладнює планування інвестиційної діяльності.

Доповідачі та учасники обговорень вказали на низку **технічних обмежень**, що стають на заваді екологізації діяльності теплових електростанцій. Передусім дається взнаки застарілість матеріально-технічної бази. Найновіший із діючих вугільних блоків споруджено 1988 року, мазутний – 1990 року. Діючі фільтри зазвичай не відповідають нормативам Директиви щодо концентрації шкідливих речовин у димових газах. Технології спалювання вугілля, що здавалися виправданими у 1960-х роках, зараз виявляються неприпустимими. Ситуацію ускладнює те, що деякі системи очищення можна спорудити лише на блоках потужністю у 300 МВт і більше.

Найсуттєвішою перешкодою виявляється **необхідність у край стислий термін забезпечити великі капіталовкладення** у модернізацію та побудову нових теплоелектростанцій (залежно від обсягу модернізованих потужностей від 5 до 17 млрд дол. США).

Варіанти вирішення проблеми

Представник Міністерства екології та природних ресурсів зазначив, що держава може сприяти підприємствам у отриманні інвестицій. Наприклад, через використання **схеми зелених інвестицій** на кшталт проектів спільного впровадження згідно з Кіотським протоколом. Національне агентство екологічних інвестицій планує впровадити схему торгівлі викидами парникових газів починаючи з 2013 року. Цілком можлива розробка аналогічної схеми торгівлі викидами поширених забруднювачів (SO₂,

NO_x), як це було зроблено у США. Втім, на думку представника компанії ДПЕК, проекти спільного впровадження та схеми зелених інвестицій можна використовувати лише як додаткове джерело фінансування. Кошти, що надходять з продажу одиниць скорочення викидів, мізерні порівняно з необхідними витратами на модернізацію обладнання (за оцінками, такі проекти дають лише 5–10% необхідних коштів).

Частину витрат можна було б компенсувати за допомогою фінансової підтримки європейських партнерів. Так, починаючи із цього року секторальну бюджетну підтримку Європейської Комісії спрямовано безпосередньо на підтримку сталого розвитку енергетики та охорону довкілля України, а ЄБРР проголосив фінансування модернізації енергетичного сектору України своїм пріоритетом до 2014 року. Учасники круглого столу дійшли згоди, що за відсутності поступок європейською стороною щодо термінів виконання Директив, вона могла б сприяти Україні в отриманні **довгострокових кредитів під низькі процентні ставки** від міжнародних фінансових організацій. Наприклад, Чехія, Болгарія та Польща здійснюють великі інвестиційні проекти в енергетичному секторі за участі європейських фінансових організацій.

Проте, як погодилася більшість учасників круглого столу, найперспективнішим джерелом залучення фінансування виявляється кінцевий споживач електроенергії. Згідно з європейською практикою 20–25% ціни кіловата електроенергії становить вартість експлуатаційних витрат на екологізацію процесу її виробництва. В Україні ця цифра становить, за оцінками, близько 5–7%. Для державних і приватних компаній кишеня споживача може виявитися додатковим джерелом фінансування спорудження очисних установок. Інвестиційний складник має бути враховано у тарифі, а самі **тарифи поступово наблизатимуться до європейського** рівня. Поточний рівень тарифів в Україні ледве дає змогу покрити витрати на виробництво енергії. Він не стимулює до інвестування в енергетичний сектор, що є суттєвою перепорою для побудови нових і реконструкції наявних електростанцій.

Реформа системи екологічного регулювання та оподаткування так само здатна слугувати меті екологізації української теплової електроенергетики. Останнім часом відбулася низка позитивних зрушень у цій сфері. Ставки екологічного збору в новому Податковому кодексі збільшено в середньому втричі. Оновлено методика розрахунку збитків через забруднення повітря від усіх видів виробництв. Утім, **“зелені” податкові стимули** в Україні повноцінно ще не діють. Пропозиція Міністерства екології внести до Податкового кодексу схему екологічного стимулювання (менший збір для підприємств, що послідовно здійснюють природоохоронні заходи) не знайшла втілення. Після цієї невдалої спроби естафету підхопив бізнес: ДПЕК і НАК “ЕКУ” подали до Міністерства енергетики та вугільної промисловості технічне завдання щодо внесення змін до чинного Податкового кодексу, які дозволяли б повертати частину зборів, яку сплачують підприємства електроенергетики, на покриття інвестиційних витрат.

Коментуючи варіанти розробки економічно доцільних проектів модернізації ТЕС, співробітник Інституту вугільних технологій застеріг представників бізнесу від того, щоб розглядати системи очищення суто як додатковий фінансовий тягар. У процесі очищення викидів ТЕС від сполук сірки та азоту утворюється низка цінних речовин, прибутки з продажу яких уможливають зменшити сумарні затрати на екологізацію потужностей. Наприклад, за умови масштабного запровадження технології мокрої десульфуризації в Україні додатково вироблятиметься 3–4 млн тонн гіпсу. Німеччина перед переходом до масштабного впровадження сіркоочисних установок три роки розробляла державну **програму використання продуктів десульфуризації**, в якій було передбачено кроки з утилізації та раціонального використання відходів. Розробка подібного плану дій для України є доцільним допоміжним заходом.

Учасники круглого столу наголосили, що послідовне зниження викидів неможливе без впровадження технологій **підвищення ефективності спалювання енергоносіїв**. Наразі реальний ККД діючих блоків вкрай низький (для блоків 150–200 МВт – 28–32%; 300 МВт – 30–34%), зокрема через вимушену роботу у маневровому режимі на енергетичному ринку. Водночас підвищення ККД енергоблоку на 1 відсотковий пункт дає змогу знизити валові викиди забруднювальних речовин на 3%. На думку деяких

учасників обговорення, широкомасштабні заходи з енергозбереження мають передувати екологізації та становленню відновлювальної енергетики.

Із попереднім варіантом зеленої книги "Зменшення шкідливих викидів у тепловій електроенергетиці України через виконання вимог Європейського Енергетичного Співтовариства" можна ознайомитися на сайті МЦПД: http://www.icps.com.ua/files/articles/64/71/Energy_Com_UKR.pdf

Матеріали круглого столу доступні за посиланням: <http://ua-energy.org/post/7662>

ДОДАТОК І: СПИСОК УЧАСНИКІВ КРУГЛОГО СТОЛУ

П.І.Б	Посада, організація
Богатирьов Ігор	Генеральний директор ДП «Регіональні електричні мережі»
Бурмісенко Юлія	Менеджер міжнародних проектів ДПЕК
Вербицька Ірина	Керівник департаменту екологічної безпеки ДПЕК
Вольчин Ігор	Завідувач лабораторією Інституту вугільних енерготехнологій НАНУ
Газізуллін Ільдар	Старший аналітик Міжнародного центру перспективних досліджень
Жовтянський Віктор	Заступник директора з наукової роботи Інституту газу НАНУ
Загуменнова-Крупович Євгенія	Юрист ІМЕПАУЕР Менеджмент
Захарченко Вікторія	Завідувач сектору науково-технічної та природоохоронної діяльності метрології, сертифікації та акредитації Міністерства палива та енергетики
Зварич Ігор	Народний депутат України
Зінченко Роман	Голова правління ГО Українська мережа енергетичних інновацій Грінкубатор
Кобрін Петро	Вчений секретар Інституту загальної енергетики НАНУ
Курпіль Степан	Народний депутат України
Лозовий Ларіон	Молодший аналітик Міжнародного центру перспективних досліджень
Невмержицький Сергій	Старший аналітик інвестиційної компанії Тройка Діалог Україна
Овчиннікова Надія	Начальник управління державного екологічного моніторингу Міністерства екології
Перебийніс Вадим	Перший секретар Департаменту ЄС Міністерства закордонних справ України
Петренко Ірина	Аналітик, Українська енергетика
Протас Святослав	Головний спеціаліст відділу санітарно-гігієнічного благополуччя населення Департаменту організації санітарно-епідеміологічного нагляду МОЗ
Рибак Олена	Директор Європейсько-українського енергетичного агентства
Руденко Володимир	Заступник директора Департаменту стратегічної політики, інвестицій та атомно-енергетичного комплексу Міністерства палива та енергетики України
Тименюк Ірина	Координатор проектів Європейської Бізнес Асоціації
Турос Олена	Завідувачка лабораторії гігієни атмосферного повітря та оцінок ризику Інституту гігієни та медичної екології імені О. М. Марзєєва АМН України
Цільвік Олег	Виконавчий директор Асоціації Укрінтерстандарт
Чаус Олександра	Головний спеціаліст Департаменту європейської інтеграції Кабінету міністрів України
Шевляков Ігор	Старший аналітик Міжнародного центру перспективних досліджень